

УДК 608.347.771

АНАЛІЗ ТЕМАТИЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОБІТ ЗІ СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-АКТИВНИХ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

С. Гащин, Л. Макаричева, В. Довгань

¹*Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
46001, м. Тернопіль, вул. Руська, 56*

²*Національний університет біоресурсів і природокористування
03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15*

Дана стаття присвячена аналізу формування тематики робіт для винахідників і раціоналізаторів виробничих підприємств. На основі вивчення фактичного матеріалу з практики тематичного планування творчої діяльності виробничого колективу, авторами намічено шляхи та запропоновано ряд заходів, спрямованих на підвищення її ефективності.

Ключові слова: нематеріальні об'єкти, інновації, науково-технічна творчість, винахідництво, раціоналізація, планування, інтелектуальна власність.

Відмінною рисою вітчизняної економіки завжди був традиційний пріоритет матеріальної сфери, при недостатньому врахуванні інтелектуальних активів, в той же час, як у країнах з розвинутою економікою цьому питанню надавалось першочергове значення.

Їх досвід засвідчує, що крім матеріальних активів існують їх інші види, що не мають такої класичної ознаки як речова субстанція, але відіграють важливу роль в процесі нагромадження прибутку. Сукупність нематеріальних об'єктів вважається інтелектуальною власністю, серед складових якої найважливішою для підприємств є промислова власність, особливо її інноваційно-активна частина, – винаходи та раціоналізаторські пропозиції.

На відміну від інших, останні вказані об'єкти традиційно обліковуються і на підприємствах, ними управляє окремий функціональний підрозділ – бюро раціоналізації та винахідництва (БРІВ), або окремо призначений відповідальний спеціаліст. Це обумовлено тим, що винахідництво і раціоналізація, як головні складові науково-технічної творчості, є основним внутрішньовиробничим джерелом інноваційної діяльності підприємства, ефективність якої іноді перевершує результат впровадження нової техніки при відносно незначних затратах. Тому питання спрямування науково-технічної творчості трудового колективу на вирішення невідкраних виробничих задач є актуальними і в умовах ринкових відносин потребують додаткових досліджень.

Аналіз економічної літератури з проблем інтелектуальної діяльності свідчить про підвищений інтерес науковців до дослідження питань розвитку та використання

нематеріальних інноваційно-активних об'єктів – винаходів та раціоналізаторських пропозицій.

В наукових працях таких відомих вчених, як Белов В.В., Підпригора О.А., Прахов Б.Г. [1-3] важливе місце відводиться питанням, пов'язаним з характеристикою інтелектуальної власності, її правовими засадами та проблемам охорони, обліку нових видів майна тощо.

В наукових працях Святоцького О.Д., Андрощука Г.А., Крайнева П.П., [4-6] аналізується прогнозування інноваційної політики, правовий зміст промислової власності як складової нематеріальних об'єктів, системи регулювання і управління творчою діяльністю на підприємствах та проводиться вартісна їх оцінка.

Особливої уваги заслуговують наукові праці Бакастова В.Н. [7] в яких автор велику увагу приділяє різним видам планування науково-технічної творчості, зокрема тематичному плануванню робіт для винахідників і раціоналізаторів. Пропоновані автором заходи і методика тематичного планування науково-технічної творчості свого часу були ефективними в умовах командно-адміністративного управління економікою, але не підходять до нових умов господарювання.

Метою даної статті є проведення аналізу тематичного планування творчих робіт для винахідників і раціоналізаторів та пошук шляхів підвищення його ефективності.

Проведення даного дослідження показано, що на розглянутих промислових підприємствах машинобудівної, харчової та легкої промисловості в Тернопільській області система централізованого складання тематичних планів робіт для винахідників і раціоналізаторів (темників) вважається домінуючою. Вона ґрунтується на суб'єктивному підході до тематичного планування, в основу якого закладено збір тематики назрілих (невирішених) виробничих питань („вузьких місць“). починаючи з окремих робочих місць або бригад і завершуючи функціональними відділами та службами. Зібрані таким чином теми робіт рекомендуються для включення у зведений загальнозаводський план робіт для винахідників і раціоналізаторів.

Їх аналіз за період 2000-2010 рр. засвідчує, що система вибраних показників, а також методика складання, вдосконалюються повільно. Протягом згаданого періоду домінувало довільне групування запропонованих заходів (тематики робіт), часті зміни напрямків пошуку протягом року, відсутність зв'язку поточних темників з перспективою розвитку виробництва. Наприклад, із двадцяти підслідних підприємств згаданих вище галузей промисловості на семи компоновка тематичних планів робіт для винахідників раціоналізаторів виконана у вигляді простого переліку тем „вузьких місць“ без обґрунтування за видами робіт або цехами, тобто без конкретного визначення напрямку пошуку і економічного аналізу.

Вивчення наявної практики складання темників показано, що при суб'єктивному підході до планування неможливо створити високоефективні конкретні програми творчих робіт.

Тривале формування тематичних планів знижує їх актуальність і оперативність прийняття обґрунтованих рішень, спрямованих на ліквідацію „вузьких місць“, не забезпечує можливості багатоваріантних рішень та вибору оптимального з них. До того ж при наявній практиці не приділяється уваги перспективі розвитку виробництва, не враховуються фактори та базові показники для визначення та планування обсягів і структури виробничої програми.

Результати порівняльного аналізу згаданих темників робіт крупних підприємств машинобудівної, легкої та харчової галузей промисловості також показали, що через різні організаційні та конструкторсько-технологічні причини в них упущено ступінь

завантаження та інтенсивність використання технологічного устаткування і спряженість робіт між окремими ланками виробництва.

Суттєвим недоліком наявної практики тематичного планування інноваційних робіт вважається обмежене коло запланованих заходів, що унеможливає пов'язувати результати науково-технічної творчості з планом по праці, фінансовим планом, планом соціального розвитку тощо.

Окремі підприємства, відхиляючись від офіційно визнаних форм тематичного плану, використовують навіть довільне трактування його назви. Так, на Буцацькому і Кременецькому цукрових заводах їх називають списками „вузьких місць” та використовують самодіяльну структуру і показники, що не відповідають типовим формам.

Дослідженням встановлено, що керівні функціональні підрозділи підприємств, наприклад, БРiВ, часто доводять структурним підрозділам підприємств лише один показник з винахідництва і раціоналізації, - загальну суму річного економічного ефекту. Отже, завдання винахідницької та раціоналізаторської діяльності вважається виконаним, якщо досягнуто запланований обсяг річного економічного ефекту, незважаючи на невиконання більшості пунктів темника.

Аналізом встановлено, що в заводських темниках домінує різноманітність назв кінцевих економічних показників винахідницької діяльності. Наприклад, основний показник – річний економічний ефект часто трактується, як:

- умовно-річна економія;
- чиста економія;
- економія;
- абсолютна економія;
- економія протягом дії пропозиції;
- фактична річна економія;
- умовний економічний ефект;
- економічний ефект;
- очікувана ефективність та ін.

Наявність такої кількості найменувань одного і того ж показника утруднює проведення обліку та складання статистичної звітності, обумовлює неточність виконання економічних розрахунків через використання різних розрахункових періодів та формул.

Більше того, в багатьох темниках робіт для винахідників і раціоналізаторів взагалі відсутні економічні показники, що явно затрудняє управління використанням згаданих інноваційно-активних нематеріальних об'єктів.

Це пояснюється певними причинами (обставинами). По-перше, в економічній науці не вирішено до кінця питання, які показники найповніше характеризують ефективність інноваційної роботи на підприємстві. По-друге, їх планування штучно затруднено, оскількилюбий показник (включаючи річний економічний ефект) не пов'язаний з госпрозрахунковою діяльністю. І, на кінець, по-третє, статистична звітність та дані оперативного обліку інновацій не забезпечують зв'язку результатів інтелектуальної діяльності з основними техніко-економічними показниками виробничої діяльності.

Значним недоліком наявних темників є також самовільне групування тематики робіт, їх несумісність із загальноновизнаними (типовими) формами планів робіт для винахідників і раціоналізаторів.

Приведені авторами дослідження показали, що розробці темників робіт для новаторів виробництва не завжди передує аналіз економічних результатів роботи підприємства за попередній період. Виявлені, в результаті такого аналізу, резерви повинні відобразитися в складанні згаданих планів і стати важливим підґрунтям для включення в тематичні плани робіт відповідним виробничим підрозділам.

Відсутність органічного поєднання тематичних планів робіт для винахідників і раціоналізаторів з планами технічного розвитку і вдосконалення організації виробництва не може забезпечити високу ефективність наявної практики планування та управління розвитком науково-технічної творчості на підприємствах.

В результаті виконання даного дослідження виявлено особливо низький рівень економічного обґрунтування тематики робіт для винахідників, спрямованих на вдосконалення конструкцій виробів і складу матеріалів та підвищенні їх якості.

Низький рівень тематичного планування інноваційних робіт при наявній практиці його виконання обумовлений також відсутністю співставлення виробничих потужностей окремих виробничих цехів (або дільниць) та виявлення при цьому диспропорцій, що характеризують, на скільки звужуються можливості виробництва в плановому періоді та перспективі.

При аналізі рівня тематичного планування встановлено випадки непов'язки запропонованої для розробки тематики з можливостями її фінансування, виділенням необхідних коштів на устаткування, апаратуру і матеріали.

Недостатнє інформаційне забезпечення тематичного планування призводить до того, що для вирішення пропонуються виробничі задачі, що давно розроблені спорідненими підприємствами (чи іншими організаціями) і на які можна придбати ліцензії.

Тематичне планування, як найбільше вираження планового управління розвитком науково-технічної творчості, повинно стати основним стержнем всієї винахідницької діяльності виробничого колективу. Важливою характеристикою його рівня можуть служити не тільки абсолютні величини (як згадана раніше кількість впроваджених із тематичного плану пропозицій), але і показники, що визначають якісний бік технічної творчості. Для цього можуть бути використані відносні величини як коефіцієнт корисності, коефіцієнт використання пропозицій та питома ефективність технічних новинок тощо.

1. Белов В.В. Интеллектуальная собственность. Законодавство и практика применения / Белов В.В., Виталиев Г.В., Денисов Г.М.: Экономика, 1977.-с.11.
2. Підпригора О.А. Право інтелектуальної власності в новому Цивільному Кодексі України//Інтелектуальний капітал.-2003.№3.-с.13-19
3. Прахов Б.Г. Интеллектуальная собственность: Словарь-справочник. К.: Вища школа,1999.-256 с.
4. Святоцький О.Д. Інтелектуальна власність в Україні//К.:Видавничий Дім „Ін Юре”.-2000.-628 с.
5. Андрощук Г.А. Прогнозування інноваційної політики//Інтелектуальна власність.-1999.-№1.-с.9-14
6. Крайнів П.П. Інтелектуальна економіка. К.: Видавничий дім „Ін Юре”, 2004.-443 с.
7. Бакастов В.Н.. Планирование изобретательской и рационализаторской работы на предприятиях// М.:ЦНИИПИ.1987.-153 с.

**FEATURE ANALYSIS PLANNING WORKS TO CREATE INNOVAYTSIYNO
ACTIVE INTANGIBLE OBJECT TO COMPANIES**

E.Haschyn¹, L. Makarycheva¹, V. Dovhan²

*¹Ivan Puluj National Technical University of Ternopil
Ruska st.,56. UA-46001, Ternopil, Ukraine*

*²National University of Life and Environmental Sciences
Heroes of Defense st.,15. UA-03041, Kyiv, Ukraine*

The given article is devoted to the analysis of the formation of works for inventors and innovators of enterprises. By studying the actual practice of thematic material planning of production team creative activity the authors outlined the ways and offered a series of measures to improve its effectiveness.

Keywords: intangible objects, innovation, scientific and technological creativity, invention, rationalization, planning, intellectual property

**АНАЛИЗ ТЕМАТИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ РАБОТ ПО СОЗДАНИЮ
ИННОВАЦИОНО-АКТИВНЫХ НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ ОБЪЕКТОВ НА
ПРЕДПРИЯТИЯХ**

Є. Гащин¹, Л. Макаричева¹, В. Довгань²

*¹Тернопольський національний технічний університет імені Івана Пулюя
46001, г. Тернопіль, ул. Руска, 56*

*²Національний університет біоресурсів і природопольовання
03041, г. Київ, ул. Героїв Оборони, 15*

Данная статья посвящена анализу формирования тематики работ для изобретателей и рационализаторов производственных предприятий. На основе изучения фактического материала из практики тематического планирования творческой деятельности производственного коллектива, авторами намечены пути и предложено ряд мер, направленных на повышение ее эффективности.

Ключевые слова : нематериальные объекты, инновации, научно-техническое творчество, изобретательство, рационализация, планирование, интеллектуальная собственность.

*Стаття надійшла до редколегії 15.11.2013,
прийнята до друку 02.12.2013*